
DOKUMENTUM

EGY HORVÁT—MAGYAR ADY-KÖTET ELÉ

BOSNYÁK ISTVÁN

1.

A Horvátországi Magyarok Szövetsége eredeti módon járul hozzá Ady Endre születése századik évfordulójának megünnepléséhez: egy honi, a szűkebb pátriához fűződő kétnyelvű Ady-kötettel.

Azzal a félszáz Ady-verset tartalmazó gyűjteménnyel, amely egyféle-képp szlavóniai és baranyai, bácskai és zágrábi fogantatású is. Mint ahogy ugyancsak egyidejűleg bizonyítja két irodalmi nyelvnek — a magyarnak és a horvátnak — a teherbíró képességét is a XX. századi költészetben . . .

Részben szlavóniai és baranyai fogantatásúvá teszi e készülő könyvet az a körülmény, hogy fordítója, a csáktornyai—čakoveci születésű s ma Zágrábban élő Josip Krleža — Miroslav Krleža távoli rokona — a húszas évek végén, a magyar tannyelvű tanítóképző elvégzése után Haraszti, Sepse és Újbezdán, majd pedig Kopács magyar ajkú nebulóit tanítja az anyanyelvű betűvetés tudományára — s nyilván Ady Endre költészetének értő megbecsülésére is . . .

Bácskai fogantatásúvá viszont, részben, az teszi könyvünket, hogy fordítója — a *Magyar Képes Újságnak* adott egyik régebbi nyilatkozata szerint — Újbezdán után és Kopács előtt hat évet Szabadka környékén, a palicsi ugaron tanítókodik, miközben kapcsolatba kerül — a Híd-mozgalommal . . . Avval a mozgalommal — tennék hozzá mi —, melynek irodalmi-szellemi lobogói között ott volt az adys zászló is, lévén, hogy a Híd Könyvtár jelentette meg Jugoszláviában az első Ady-kötetet, az egyik Híd-munkatárs, a szerbhórvát nyelven Žarko Plamenac néven publikáló Löbl Árpád pedig az egyik első nagyobb délszláv Ady-versfüzért . . .

Kopácsra a harmincas évek végén, immár a *Híd* és annak kolozsvári mozgalmi testvére, a *Korunk* rendszeres olvasójaként tér vissza Josip Krleža, s ilyen előzmények után egészen természetzerű a bekapcsolódása a Kiss Ernő irányította, a zombori pártkörzettel is állandó kapcsolatot

tartó dél-baranyai magyar munkásmozgalomba. Közvetlenül pedig: a kopácsi—bellyei—várdaróci pártsejt munkájába. Hogy aztán, a baranyai mozgalom Horthy-fasiszta felszámolása és rövid pécsi raboskodás után Josip Krleža is a jugoszláv partizánmozgalomhoz csatlakozzon... S elvigye magával — magyar vagy horvát, vagy immár *mindkét* nyelven! — Ady Endre költészetének benső lázait is... Túlzás-e tehát, ha azt mondjuk: a századelő európai progressziójának legnagyobb magyar költője, a magyar—szláv forradalmi összefogás ihletett szorgalmazója nemcsak a jugoszláviai magyar Pečfi-brigád tagjainak a közvetítésével, de egy csáktornyai—čakoveci, Szlavóniát, Baranyát és Bácskát egyaránt megjárt magyar néptanító, Josip Krleža, a horvát nemzetiségű értelmiségi-harcos révén is eljutott a jugoszláv népfelszabadító háború és népi forradalom szellemi barikádjaira?

2.

Ennek a félszáz Ady-versnek a fordítása — mely Csuka Zoltánnak, a délszláv irodalmak legkompetensebb magyar fordítójának szakvéleménye szerint nemcsak szövegű, de költészeti szempontból is értékes, az eredeti szellemét is visszaadó műfordítói teljesítmény — talán éppen ezért minősíthető a maga egészében s a szó legjobb értelmében *különlegesnek*, mert mozgalmi ember műve — s a horvát olvasónak mégsem csupán a *politikus* Adyt tolmácsolja!

Josip Krleža fordítói válogatása ugyanis egyrészt a *teljes* Ady-opus használatáról tanúskodik. Gyűjteményének legtöbb darabja a *Vér és arany*, a *Szeretném, ha szeretnék* és az *Új versek* c. Ady-kötetből való, ám fordítónk az összes többi értékes Ady-kötetből is merít, meg *Az utolsó hajók* c. posztumusz gyűjteményből is. Másrészt, ugyancsak a viszonylag *teljes* Ady bemutatásának az igényéről tanúskodik a lefordított versek tematikai-tartalmi, világszemléleti és hangulati spektruma is.

Jelen van e gyűjteményben, természetesen, a politikus Ady is. Részben a századelő „úri” Hunniáját tagadó, s a hazában való hontalanság ízig-vérig e századi élménykörét kiéneklő közismert verseivel: *A magyar Ugaron*, *A Tisza-parton*, *Sípja régi babonának*, *Az Idő rostájában*... Részben pedig a maga nemzedéki alapélményét, a vereségre ítéltetett szellemi-politikai akarásoknak, a tragikus magyar értelmiségi-messianizmusnak a létélményét megfogalmazó darabokkal: *A szívárvány halála*, *Az akarát cselédjei*, *Megáradt a Tisza*, *Hazvággyás Napfényországból*, *Egy jövő költő*...

Ám e hangsúlyosan *politikai* darabok tözsomszédságában ott találjuk a Szerelem ugyancsak ízig-vérig e századi, „strindbergi” élményének utánozhatatlanul adys döbbeneteit, fohászait és átkait is (*Szívek messze egymástól*, *Még fájóbb könnyek*, *A Léda urany-szobra*, *Héja-nász az avaron*, *Hunyhat a máglya*, *Két szent vitorlás*).

S jelen vannak Josip Krleža gyűjteményében a „dionüszoszi” életöröm adys ódái is, egyetemben az elemien-emberi élethabzsolás szép elégiáival: *Elillant évek szőlőhegyén, Sírás az Élet-fa alatt, Sóbajtás hajnalban, Várás a Tavasz-kunyhóban* . . . És találunk e kötetben teremtő-emberi akaratot dicsőítő himnuszokat (*A megszüpítő fátuma, Aldassál, emberi Verejték, Az én sírásom*) s a Jövő proletárforradalmi elé bízón tekintő Ady-prófétáikat is: „*A Ma kiebrudaltjai, Magyar jakobinusok dala, Prokétár jü verse, Álmodik a nyomor* . . .

Azonban mindezek ellenében ott találjuk e viszonylagos teljességre törfő Ady-válogatásban azokat a példa-verseket is, amelyek a disszonánisan sokszólamú századelőre afféle szellemi szeizmográfusként ráérző és rárimelő Ady Endre „másik arcát”, vagyis a fenti versek érzelmi-eszmei ellenpólusát körvonalazzák. Mint például az ernyedtt félelem és riadt dekadencia szép verse, a *Rettegek az élettől*. Vagy azok az elégiák, amelyek a világháború poklával a XIX. század technikai-tudományos optimizmusát, a Gondolat és Szépség egyetemes és hamari győzelmét jósló múlt századi derűlátást is — temetik *Sajnálom szegény fiukat, Jönnek a jobb napok, Koldús hívésnek átka*). És ugyancsak e „másik Ady” szellemi arcképét segítik körvonalazni azok a nagy Halál-versek, amelyek a két világháborút és kétféle haláltáborokat megért századunkban az egyetlen emberi élet féltő elsratásával a minden emberi élet pótolhatatlanságának humánus hitét sugározzák időtállóan (*A Halál rokona, A véres zavarok, Az én két asszonyom, Ki ad többet érte? A hajtálok madara, Az eljárt öregség, Közel a temetőhöz, A Halál lovai*). Nem utolsósorban pedig ugyanezt az árnyaló hivatást tölti be a kötet egészében az a két remek lét-vers is, mely a Föld-Ég, Valóság-Semmi, illetve az e századi atavisztikus ember és e századi eszményibb Ember korszerű antagonizmusának ad egyetemes érvényű kifejezést: a *Sárban veszett hó* és a *Nincsen, semmi sincs*.

Ha mindehhez hozzáadjuk még, hogy Josip Krleža Ady-válogatása ugyancsak magába foglalja a *Góg és Magóg fia vagyok én, Dalok tüzes kekerén, Új vizeken járok, Most pedig elnémulunk és a Sem utódja, sem boldog őse* c. darabokat — meglehetősen bőséges ízelítőt adva ily módon költőnk mindenség-ostromló élet- és költészet-programjából is —, akkor kétségtelenné válik, hogy e gyűjtemény jóval meghaladja a helyi Ady-ünnepelés kereteit: e kötet a legelső, viszonylag teljes horvát Ady-gyűjtemény. Első horvát könyve a századelő legnagyobb magyar, és az egyik legnagyobb európai lírikusának.

3.

Igen, az európainak is. Hiszen már Ady Endre költészetének utolsó, hét évvel ezelőtti nagy bibliográfiai summája, az életmű magyarországi és

nemzetközi térhódítását 1896-tól 1970-ig végigkísérő összegezés is nem kevesebb, mint 8 román, 7—7 német, illetve cseh és szlovák, 6 francia, 5 olasz, 3 angol, 2 lengyel s 1—1 holland, héber és orosz önálló Ady-kötetet vett számba. Nem is szólva a külföldi közös gyűjteményekben és a lapokban, folyóiratokban való szereplésről... arról, hogy 1970 óta, különösen pedig e legújabb jubileumi évben, hol s mivel gazdagodott az Ady-életmű külföldi recepciója...

A hét évvel ezelőtti bibliográfiai összegezés 4 délszláv Ady-kötetet is számba vett: Ivan Ivanji (1953), Danilo Kiš (1961 és 1964), valamint az Ady-novellákat fordító Ljuba Popović (1965) könyvét. A nemrég zárult jubileumra aztán két újabb délszláv gyűjtemény is felzárkózott az előbbi négyhez: Paszkal Gilevszki macedón, illetve Jože Hradil és Kajetan Kovič szlovén Ady-kötete.

Ezt a csakugyan tetszetős délszláv kiadvány-sort zárja most tehát Josip Krleža fordításgyűjteménye. Az első horvát Ady-kötet, melyből az antológia-szerkesztők közismert szenvedélye a viszonylagos teljességre-törés dacára is nyilván hiányolni fog majd jó néhány „antologikus” Ady-verset. Ám ugyanezt a szenvedélyt méltán kárpótolhatja az az *eredeti*, nem valami konkrét „megrendelésre”, hanem az intim fordítói ízlés hangjaira figyelő *választás*, amely számos „nem antologikus” — és mégis értékes, mégis időtálló Ady-versre hívja fel nemcsak a horvát, hanem a mai magyar olvasó figyelmét is.

Megállapításunkkal voltaképp azt a kérdést érintettük, amely mindig időszerű a régebbi korok költői hagyatékának újbóli kiadásakor: mi az életés, az elven, a ma is ható ebben a költészetben?

Az összehasonlító irodalomtudomány megnyugtató módon tisztázta már azt az ösztönző, termékeny együtt-rezgésre készítő „hatást”, melyet Ady Endre életműve, például, a szlovák Pavol Hviezdoslav (1848—1921), Emil Boleslav Lukáč (1900) és Štefan Krčméri (1892—1955), illetve a román Emil Isac (1886—1954), s részben Octavian Goga (1881—1938) munkásságára gyakorolt. S azt is számba vette már — elsősorban a jugoszláviai magyar — irodalomtörténetírás, hogy milyen Ady-ösztönzések és termékeny, *autentikus* eredményeket hozó Ady-indíttatások találhatók a mi Todor Manojlovićunk, Miloš Crnjanskink, Veljko Petrovićunk, Dušan Vasiljevünk, Jovan Popovićunk és Miroslav Krležánk életművében. A szlovák, román, szerb és horvát irodalom e kiemelkedő egyéniségeivel való Ady-együthangzás magyarázata, természetesen, nem holmi „utánzás” szándékában, hanem nyilván és elsősorban abban kereshető, hogy a maga korának „minden titkát” kutató, a századelő s a tízes évek Hunniájának és Európájának, mindenekelőtt pedig: Monarchiájának s Kelet-Közép-Európájának emberi alapkérdéseire választ kereső Ady-líra is alkalmas *segédeszköznek* bizonyult azon *saját* emberi-költői tartalmak megszólaltatásában, amelyek kimondatlanul és kimondásra készen ott lappangtak a

kelet-közép-európai Ady-kortársak politikai, etikai és esztétikai tudatában is.

Ady Endre közép-kelet-európai hatásának, korszerűségének és életességének nyilván *ma* is ez a legfőbb titka. A közös kor- és kórtünetek megléte ti., vagyis, azon egyetemes-emberi *hiányok* jelenvalósága, amelyekre évtizedekkel ezelőtt Ady Endre, korunk szellemi szeizmológusa az első és a leghevesebbek között reagált, s amelyek *ma*, természetesen, már más, jórészt megváltozott körülmények között, ám továbbra is erőteljesen lázítják az ember erkölcsi, politikai és esztétikai érzékenységét.

A Horvátországi Magyarok Szövetségének jubileumi kiadványát azzal a reménnyel várjuk, hogy Josip Krleža Ady-kötete is közel fog férközni e korszerű érzékenységhez.

Újvidék, 1978 januárjában